

## Про особливості інноваційної роботи кафедри педагогіки і психології

*Розглянуто сутність інноваційної спрямованості науково-педагогічної діяльності працівників кафедри у системі післядипломного підвищення кваліфікації педагогічних працівників.*

**Ключові слова:** інноваційна педагогіка, етапи освітніх інновацій, структура інноваційної діяльності, наукове дослідження, дослідно-експериментальна робота, освітній проект.

**Lutsiuk A. M. About Features of Innovative Work of Pedagogy and Psychology Department.**

*The article examines the essence of innovative direction in scientific-pedagogical activity of department in the system of postgraduate teachers training.*

**Key words:** innovative pedagogy, educational stages of innovation, structure of innovation activity, scientific research, research and experimental work, educational project.

**Актуальність проблеми.** Освітні інноваційні процеси та інноваційна діяльність нині є визначальними чинниками оновлення змісту і системи освіти, суттєвим важелем переходу до моделі інноваційного розвитку України в цілому. Сьогодні, впроваджуючи нові знання і технології в освітню діяльність, педагогічні працівники шкіл Волині першочергово потребують знань про інноваційні процеси, освітні інновації та навичок практичного застосування новітніх технологій. Відповідну підготовку та інформаційну підтримку, на нашу думку, забезпечують вищі навчальні заклади системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти. Тому впровадження інновацій у систему підвищення кваліфікації освітян на кафедрі розглядаємо як сучасну наукову проблему.

**Аналіз досліджень.** Ми погоджуємось і використовуємо результати досліджень Т. Бєсєди, М. Красовицького, А. Сердюка, які вивчили умови впровадження досягнень педагогічної науки у практику шкіл; Л. Ващенко, Л. Даниленко, які розкрили умови організації запровадження інновацій у діяльність загальноосвітніх навчальних закладів, В. Малихіної, Н. Чепурної, О. Самойленка – про умови впровадження освітніх інновацій у навчальний процес інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Формування готовності педагогів до інноваційної діяльності передбачає **наявність відповідних моделей**. Однією з існуючих у сучасній науці й практиці є модель підготовки педагогів до використання інноваційних технологій В. Слатьоніна, Л. Подимової, О. Козлової, яка включає такі взаємозумовлені компоненти:

а) поінформованість про інноваційну педагогічну технологію шляхом:

- оволодіння змістом та методикою інноваційних педагогічних технологій;
- оволодіння технологією розробки та застосування педагогічних інновацій;
- визначення особистісної позиції щодо необхідності використання інноваційних педагогічних технологій на практиці;

б) технологізованість у формуванні компетентності освітян щодо розробки та використання інноваційних педагогічних технологій;

в) результативність підготовки педагогів до використання інноваційних педагогічних технологій та її оцінку.

Структурна модель підготовки вчителя до інноваційної діяльності, розроблена К. Макагон, має три етапи: діагностично-коригувальний; навчальний; аналітико-результативний.

Чотирирівнева структура готовності вчителів до інноваційної діяльності, розроблена Н. Клокар, включає репродуктивний, репродуктивно-корегувальний, конструкторський, новаторський рівні.

**Мета статті** полягає в тому, щоб проаналізувати особливості інноваційної роботи кафедри педагогіки і психології ВІППО в освітньому просторі регіону.

**Виклад основного матеріалу.** У роботі науково-педагогічні працівники кафедри дотримуються законодавчо-нормативних документів, які регламентують інноваційну діяльність у галузі освіти:

1. «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року».

2. «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. зі змінами від 16.10.2012 р.

3. «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. зі змінами від 16.10.2012 р.

4. «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» – наказ МОН України від 07.11.2000 р. № 522 зі змінами та доповненнями 30.11.2012 р.

5. «Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад» – наказ МОН України від 20.01.2002 р. № 114 зі змінами та доповненнями від 23.11.2009 р.

6. «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 р. зі змінами від 16.10.2012 р.

Вирішенню поставлених завдань сприятиме процес систематичного впровадження освітніх інновацій. Працівники кафедри розуміють, що він тісно пов'язаний із сучасною педагогічною практикою, яку вивчає нова галузь загального

наукового і педагогічного знання – педагогічна інноватика.

Враховані висвітлені раніше у наукових дослідженнях особливості та етапи впровадження досягнень педагогічної науки, передового досвіду та освітніх інновацій дозволили працівникам кафедри визначити такі **етапи їх впровадження**:

– діагностичний, на якому здійснюється моніторинг якості кваліфікації педагогів, виявлення кола проблем; оприлюднення результатів моніторингу для усвідомлення педагогічним колективом необхідності змін і впровадження інновації; пошук і актуалізація нових ідей;

– підготовчий, що забезпечує готовність педагогічного колективу до впровадження освітніх інновацій: ознайомлення з метою, змістом, завданнями, критеріями оцінювання та попередніми результатами (якщо впровадження даної інновації здійснювалось раніше на базі іншого навчального закладу);

– формувальний – створюється творча група для розробки плану впровадження, програми, координації та моніторингу отриманих результатів на кожному етапі й оформлення документації;

– апробаційний (освоєння) інноваційної технології; моніторинг результатів, їх оцінка. Важливого значення набуває роль консультанта (наукового керівника) як одного з керівників інноваційної педагогічної програми, а також процес навчання педагогічних працівників, під час якого відбувається освоєння механізмів ефективного впровадження;

– корекційний – передбачає визначення та вивчення проблем впровадження за результатами моніторингу (мотивація, інформування учасників; фінансування, непередбачені обставини тощо), пошук шляхів їх вирішення та створення умов для повторного впровадження;

– адаптаційний – впровадження з урахуванням попередніх результатів: подолання опору та психологічного дискомфорту, якісне інформування суб'єктів процесу;

– експертний – передбачає залучення незалежних експертів для оцінювання результатів впровадження, визначає якісні зміни у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників;

– презентаційний – оприлюднення результатів впровадження освітніх інновацій (конференції, семінари, інтернет-ресурси, ЗМІ).

Критичний аналіз теорії і практики впровадження освітніх інновацій дозволив нам уточнити та обґрунтувати організаційно-методичні, аналітично-інформаційні та психолого-педагогічні умови, які сприяють їх впровадженню в підвищення кваліфікації освітян. Зокрема:

– організаційно-методичні – передбачають створення та забезпечення діяльності інноваційних, інформаційних структурних підрозділів ІППО щодо організації впровадження освітніх інновацій, координації, моніторингу, системного інформування та консультування учасників;

– аналітично-інформаційні – викликані гострою потребою у систематизації інформації про освітні інновації, досконалого її відбору на основі аналізу об'єктивних даних, визначення якості; розробка системи інформаційного забезпечення впровадження освітніх інновацій, активного застосування сучасних

ІКТ в інформаційних процесах та дистанційному навчанні; створення єдиного інформаційного простору системи післядипломної освіти;

– психолого-педагогічні – виникли внаслідок активних сучасних перетворень у державі, суспільстві й освіті, які створюють у педагогічних працівників розуміння необхідності впровадження освітніх інновацій, але проблема їх психологічної неготовності до змін залишається.

Інноваційна діяльність кафедри визначається певними напрямами роботи. Один із них – є розробка проблеми інституту «Професійний розвиток педагогів в умовах освітнього середовища післядипломної освіти» і кафедри – «Підвищення рівня професіоналізму педагогів як умова інноваційного розвитку освіти». Кожен науково-педагогічний працівник свою інноваційну діяльність конкретизує через реалізацію власної проблеми наукового дослідження працівників кафедри:

– «Цивілізаційний вибір України». Дем'янюк О. Й., доктор історичних наук, професор.

– «Інноваційні технології професійного розвитку педагогів в умовах неперервної освіти». Вітюк В. В., кандидат педагогічних наук, доцент.

– «Педагогічна майстерність як складова професійної компетентності». Луцюк А. М., кандидат педагогічних наук, доцент.

– «Комунікативна компетентність як важлива складова професіоналізму педагогів». Кліш П. А., кандидат педагогічних наук, доцент.

– «Упровадження інноваційних технологій у роботі з батьками як складова підвищення професіоналізму педагога». Остапівська Т. П., кандидат педагогічних наук, доцент.

– «Іншомовні компетентності як передумова професійного розвитку педагога». Нечипорук О. В., кандидат педагогічних наук, доцент.

– «Психокорекція розвитку особистості». Лазаренко О. В., кандидат психологічних наук, доцент.

– «Формування економічних компетентностей педагога та учня». Кінах Н. В., кандидат економічних наук, доцент.

– «Формування готовності педагогів до інноваційної діяльності». Ткачук Н. М., кандидат педагогічних наук.

– «Професійна ідентичність педагога: психолого-педагогічний аспект». Остапівський О. І., кандидат психологічних наук.

– «Формування спеціальних вмінь і навичок з фізичної культури». Дикий О. Ю., старший викладач.

– «Психологічне забезпечення успішної професіоналізації педагогів». Турчина Л. І., старший викладач.

За результатами наукових досліджень відповідно до інноваційних процесів у системі підвищення кваліфікації освітян працівниками кафедри впроваджено такі **навчальні дисципліни**: «Інноваційна педагогіка», «Тенденції розвитку сучасної освіти», «Педагогічна майстерність», «Педагогічна психологія», «Психологія управління».

Ми вважаємо найбільш чітко та обґрунтовано відображено освітні інновації, якими повинні володіти педагоги і використовувати у сучасній школі, в програмі навчальної дисципліни «Інноваційна педагогіка».

## Навчальна дисципліна «Інноваційна педагогіка»

Тема	Зміст теми
1. Інновації в освіті – основа модернізації галузі в сучасних умовах (4 год – лекц.; 2 – самост.). Вітюк В. В.	Поняття і сутність інноваційного процесу в освіті. Умови ефективності інноваційних педагогічних процесів. Інноваційна спрямованість педагогічної діяльності. Класифікація інновацій. Характеристики та критерії оцінки інновацій. Інноваційні навчальні заклади
2. Інноваційні педагогічні технології (2 год – лекц.; 2 – практ., 2 – самост.). Вітюк В. В.	Теоретичні підходи до проблеми інноваційних педагогічних технологій. Сутність і особливості педагогічних технологій. Сучасні інноваційні технології у педагогіці
3. Формування готовності педагогів до інноваційної діяльності (2 год – лекц.; 2 – самост.). Вітюк В. В.	Інноваційна педагогічна діяльність як особливий вид творчої діяльності, її сутність, форми і шляхи оновлення. Поняття, класифікація та мета педагогічного експерименту. Аналіз антиінноваційних бар'єрів у професійній діяльності педагога, шляхи їх подолання. Підготовка педагогів до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти
4. Упровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес (4 год – лекц.; 2 – практ., 2 – самост.). Вітюк В. В.	Сутнісна характеристика інноваційних технологій, ознаки, класифікація. Технології навчання у професійній діяльності педагога. Методи використання сучасних інноваційних технологій у навчальному процесі. Інноваційні виховні технології
5. Формування інноваційного освітнього середовища (2 год – лекц.; 2 – практ.). Ткачук Н. М.	Понятійно-термінологічний аналіз категорії «інноваційне освітнє середовище». Педагогічне проектування – основа інноваційного розвитку освітнього середовища навчального закладу
6. Інноваційні технології в сучасній дошкільній освіті (2 год – лекц.; 4 – практ., 2 – самост.). Вітюк В. В.	Інноваційна психолого-педагогічна діяльність дошкільного закладу. Інновації в організації педагогічного процесу ДНЗ. Впровадження інноваційних технологій у дошкільному навчальному закладі

### Науково-педагогічними працівниками розроблено 16 спецкурсів:

**Вітюк В. В.:** 1. «Технологія професійного розвитку педагогів» (12 год). 2. «Психологія управління змінами в освітніх організаціях» (12 год). **Луцюк А. М.:** 3. «Євроатлантична інтеграція і безпека України» (12 год). 4. «Громадянська освіта» (12 год). **Ткачук Н. М.:** 5. «Моделювання педагогічної реальності: теорія і технології» (14 год). 6. «Клуби за інтересами як інноваційна форма позаурочної діяльності» (10 год). 7. «Педагогічні технології навчання в старшій профільній школі» (18 год). 8. «Організація та розбудова громадсько активної школи як осередку розвитку громади» (12 год). **Остапівський О. І.:** 9. «Теорія та практика проведення тренінгу» (12 год). 10. «Прикладна педагогічна психологія» (12 год). 11. «Психолого-педагогічні аспекти профілактики насильства в молодіжному середовищі» (12 год). **Турчина Л. І.:** 12. «Формування лідерських якостей учнівської молоді» (8 год). 13. «Психолого-педагогічний супровід професіоналізації особистості в освітньому середовищі» (12 год). **Нечипорук О. В.:** 14. «Тенденції реформування сучасної освіти за кордоном та в Україні» (12 год). **Кліш П. А.:** 15. «Толерантне спілкування – один із засобів ефективного впливу на особистість» (12 год). **Остапівська Т. П.:** 16. «Розвиток логічного мислення молодших школярів» (12 год).

Кафедра з метою удосконалення освітньої інноваційної діяльності **співпрацює з такими партнерами:**

- Національна академія педагогічних наук України;
- ДВНЗ «Університет менеджменту»;
- Інститут проблем виховання НАПН України;
- Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;
- Луцький педагогічний коледж;
- Осередок розвитку освіти (Варшава, Республіка Польща);
- Українська асоціація імені Василя Сухомлинського;
- Товариство психологів України.

На базі окремих освітніх закладів науково-педагогічні працівники пройшли підвищення кваліфікації (*стажування*), що є одним зі шляхів теоретичного пізнання і практичного використання освітніх інновацій у системі підвищення кваліфікації педпрацівників. На нашій кафедрі стажувалися за останніх три роки п'ять викладачів СЧУ імені Лесі Українки, дев'ять – Луцького педагогічного коледжу.

Працівники кафедри дотримуються сформованої в області **організаційної структури інноваційної освітньої діяльності**, яка забезпечує системний підхід до дослідно-експериментальної роботи у навчальних закладах:

### **Управління освіти, науки та молоді Волинської ОДА**

1. Ухвалює рішення про відкриття, впровадження, продовження або завершення експериментальних педагогічних досліджень (колегія, наказ).

2. Здійснює загальний контроль за ходом експерименту в межах своїх повноважень.

### **ВІППО**

1. Забезпечує поширення інноваційного досвіду серед освітян області.

2. Координує роботу методистів М/РМК/центрів з питань інноваційної діяльності.

3. Проводить експертизу заявок щодо доцільності проведення дослідно-експериментальної роботи.

4. Надає рекомендації щодо відкриття, впровадження, продовження або завершення експериментальних педагогічних досліджень на основі експертних висновків.

5. Забезпечує організаційний та методичний супровід експериментальних педагогічних досліджень у закладах освіти.

6. Координує роботу навчальних закладів, на базі яких здійснюється педагогічний експеримент.

7. Аналізує результати досліджень.

### **Районні/міські управління/відділи освіти миськвиконкомів/райдержадміністрацій**

1. Готують листи-клопотання на відкриття експериментального дослідження.

2. Забезпечують методичну підтримку дослідження, здійснюють поточний контроль за ходом експерименту в межах своїх повноважень.

### **Ініціатор експериментального дослідження (директор навчального закладу)**

1. Готує пакет документів на проведення дослідно-експериментальної роботи (заява, заявка, програма).

2. Здійснює поточний контроль за ходом експерименту в межах своїх повноважень.

3. Готує поточні та підсумковий звіти за результатами дослідно-експериментальної роботи.

В умовах розбудови національної системи загальної середньої освіти важливого значення набуває інноваційна діяльність загальноосвітніх навчальних закладів, яка характеризується системним експериментуванням, апробацією та застосуванням інновацій в освітньому процесі.

### **Освітня інновація в ЗОШ**

– *Психолого-педагогічна*: нововведення в навчальному процесі; нововведення у виховному процесі; нововведення в управлінському процесі.

– *Науково-виробнича*: комп'ютеризація; телекомунікація; матеріально-технічне оснащення.

– *Соціально-економічна*: сучасні технології розвитку особистості; нововведення в правове забезпечення освіти; нововведення в економіку освіти.

Виходячи із цього, можна виокремити **алгоритм упровадження освітніх інновацій**, де важливим є: актуальність нововведення; відповідність нової ідеї загальній ідеї розвитку навчального закладу; результативність нововведення; творча новизна; методична розробленість ідеї; готовність суб'єктів інноваційного процесу до освоєння нововведення; ресурсне забезпечення.

### **Дослідно-експериментальна робота науково-педагогічними працівниками кафедри супроводжується у таких навчальних закладах області:**

1. Комунальний заклад «Луцький НРЦ Луцької міської ради Волинської області» – з проблеми «Соціалізація дітей з особливими потребами». Керівник Остапйовський О. І.; консультант Коць М. О. (СНУ імені Лесі Українки).

2. НВК «Локачинська ЗОШ І–ІІІ ступенів – гімназія» Локачинської районної ради – з проблеми «Формування компетентної особистості школяра в умовах інноваційного розвитку освітнього середовища». Керівник Луцюк А. М., консультант Остапйовський О. І.

3. Комунальний заклад «Луцький НВК „Гімназія № 14 імені Василя Сухомлинського” Луцької міської ради Волинської області» – з проблеми «Розвиток інтелектуально-творчого потенціалу особистості в умовах інноваційного освітнього середовища». Керівник Вітюк В. В., консультанти – Поліхун Н. І. (Інститут обдарованої дитини), Бабій М. Ф. (СНУ імені Лесі Українки).

4. Комунальний заклад «Луцька ЗОШ І–ІІІ ступенів № 23 Луцької міської ради» – «Моделювання інноваційного середовища навчального закладу для формування соціально адаптованої особистості». Керівник Турчина Л. І., консультанти – Вітюк В. В., Луцюк А. М.

5. Комунальний заклад «Луцький НВК „ЗОШ І–ІІІ ступенів № 22 – ліцей” Луцької міської ради Волинської області» – з проблеми «Компетентнісний підхід як фактор гуманізації інноваційного освітнього середовища». Керівник Луцюк А. М., консультант Остапйовський О. І.

6. Комунальний заклад «Луцька ЗОШ І–ІІІ ступенів № 20 Луцької міської ради Волинської області» – з проблеми «Інноваційні підходи до психолого-педагогічного супроводу інклюзивної освіти». Керівник Остапйовський О. І., консультанти Іванашко О. Є., Вічалковська Н. К. (СНУ імені Лесі Українки).

7. Комунальний заклад «Луцький навчально-виховний комплекс № 9 Луцької міської ради Волинської області» – з проблеми «Інтелектуально-духовний розвиток особистості школяра в умовах інноваційного освітнього середовища». Керівник Вітюк В. В., консультант Ткачук Н. М.

8. Головинська спеціальна ЗОШ – інтернат «Центр освіти та соціально-педагогічної підтримки»; Затурцівський спеціальний ЗОШ – інтернат «Центр освіти та соціально-педагогічної підтримки»; Княгининівська спеціалізована школа-інтернат І–ІІІ ст. «Центр освіти та соціально-педагогічної підтримки»; Люблинецька спеціалізована школа-інтернат І–ІІІ ст. «Центр освіти та соціально-педагогічної підтримки» – з проблеми «Соціалізація особистості в умовах інноваційного середовища освітнього закладу». Керівник Вітюк В. В., консультант Олешко П. С.

Із навчальними закладами, у яких організовано дослідно-експериментальну роботу, проводяться конференції, семінари, тренінги та інші форми науково-методичної роботи з метою введення інновацій у зміст навчально-виховного процесу. Так, у березні 2017 року

проведено «круглий стіл» на тему «Дослідно-експериментальна діяльність навчального закладу в сучасних умовах». Присутні обмінялися досвідом щодо інноваційної діяльності шкіл в умовах освітнього середовища.

### **Результати впровадження освітніх інновацій у ЗОШ:**

- оновлення змісту освіти;
- докорінне переосмислення технологій навчання і виховання;
- створення умов для реалізації особистості;
- оновлення складових педагогічного процесу (мети, змісту, методів і засобів діяльності);
- вміння вибудувати концептуальні засади педагогічних нововведень, які включають діагностику, прогнозування, корекцію і рефлексію інноваційних дій;
- створення нової системи управління навчальним закладом;
- зміна організаційної структури навчального закладу (реорганізація системи методичної роботи);
- підвищення рівня кваліфікації педагогів;
- створення атмосфери творчості та емоційного комфорту.

На кафедрі проводиться координація та організація роботи з реалізації освітніх проектів. Так, працівниками реалізуються:

- Проект Українського фонду благополуччя дітей «Програма 15» за підтримки „Bread for the World” (Німеччина). Тренінги на базі ЗОШ № 1, 23, 22 м. Луцька.
- Проект Українського фонду благополуччя дітей «Впровадження програми з попередження торгівлі людьми в інститутах післядипломної педагогічної освіти, II фаза» у партнерстві з представництвом Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади.
- Проект Жіночого консорціуму України «Попередження насильства у школі» за підтримки „Save the Children”.

Проект «Соціальна програма Андрія Покровського „МИ#SVIDOM”» – цикл ток-шоу для школярів з антиреклами наркотиків. Охоплено проектом ЗОШ м. Луцька № 1–5, 7, 9, 15, 19, правничий лицей-інтернат.

Про науково-інноваційну, дослідно-експериментальну роботу за останніх три роки повідомляємо на вченій (14 виступів) та науково-методичній (3) радах.

Участь у міжнародних, всеукраїнських, обласних, районних заходах (конференціях, семінарах, тренінгах, майстер-класах, круглих столах, творчих майстернях) з питань інновацій, наукових досліджень (міжнародні – 15, всеукраїнські – 9, регіональні – 49). Загальна кількість публікацій – 96, з них із грифом МО – 9, у журналі «Педагогічний пошук» – 13. Здійснювалося опонування дисертацій (7), рецензування монографій, авторефератів дисертацій, посібників, магістерських, дипломних, бакалаврських робіт та іншої наукової й методичної продукції (загальна кількість – 128 назв).

Таким чином працівники кафедри і педагоги шкіл свою готовність до інноваційної діяльності визначають за такими показниками:

1. Усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій.
2. Інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи.
3. Зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, налаштованість на експериментальну діяльність.
4. Готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності.
5. Володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та розроблення нових.

**Висновки.** Ми переконані в тому, що інноваційна педагогіка допомагає вчителю глибше розуміти завдання сучасної школи, щоб синтезувати в підростаючій людині прагнення до навчання, до здобуття знань у різних видах діяльності, забезпечити розвиток особистості ерудованої, соціально активної, з розвинутим мисленням, спроможної самостійно і творчо вирішувати поставлені перед нею практичні завдання. Саме з таких позицій науково-педагогічні працівники прагнуть ознайомлювати педагогів з інноваційними процесами в освіті, реалізувати їх через дослідно-експериментальну роботу.

### **Література**

1. Гораш К. В. Впровадження освітніх інновацій у систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників як наукова проблема [Текст] / К. В. Гораш // Нова пед. думка. – 2010. – № 2. – С. 31–35.
2. Дичаківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник [Текст] / І. М. Дичаківська. – 3-тє вид., випр. – К. : Академвидав, 2015. – 304 с.
3. Дичаківська І. М. Готуємо педагогів до інноваційної діяльності [Текст] / І. М. Дичаківська // Заступник директора школи : щомісячний журн. готових рішень. – 2015. – № 7. – С. 4–12.
4. Енциклопедія освіти [Текст] / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С. 409.
5. Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху : інформ.-метод. зб. [Текст] / упоряд. Г. О. Сиротенко. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 124 с.
6. Кремень В. Г. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура [Текст] / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролеєв та ін. ; [за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Пед. думка, 2008. – 472 с.
7. Огієнко О. І. Формування готовності до інноваційної діяльності як важлива складова професійної підготовки майбутнього вчителя [Текст] / О. І. Огієнко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 7. – С. 154–162.
8. Педагогічний експеримент у системі інноваційної освітньої діяльності : наук.-метод. посіб. [Текст] / упоряд.: О. А. Кошка, В. Ю. Красовська. – Хмельницький : ХОІППО, 2014. – 126 с.
9. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики : монографія [Текст] / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 564 с.
10. Харківська А. А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ : монографія [Текст] / А. А. Харківська. – Х. : ХГПА, 2011. – 350 с.
11. Проектування готовності вчителя до інноваційної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://teacherjournal.in.ua/fakhovi-napryami/dlya-zavucha/1243-proektuvannya-gotovnosti-vchitelya-do-innovatsijnoi-diyalnosti-2>
12. Інноваційна діяльність учителя як основа педагогічної майстерності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/innovatsiina-diyalnist-uchitelya-yak-osnova-pedago.html>
13. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [ruoord.kharkivosvita.net.ua/mc/4.doc](http://ruoord.kharkivosvita.net.ua/mc/4.doc)